

Načelo ravnopravnosti u obiteljskom pravu

Kordić, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:448560>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za obiteljsko pravo

Helena Kordić

NAČELO RAVNOPRAVNOSTI U OBITELJSKOM PRAVU

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Irena Majstorović

Zagreb, lipanj 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Načela obiteljskog prava	2
2.1. Posebno o načelu ravnopravnosti	5
3. Bračno pravo	7
3.1. Kratke napomene o povijesti bračnog prava	7
3.2. Sklapanje braka.....	9
3.3. Prestanak braka.....	10
4. Podrijetlo djeteta	13
4.1. Utvrđivanje majčinstva i očinstva	13
4.2. Oспорavanje majčinstva i očinstva	15
5. Roditeljska skrb	15
6. Posvojenje	18
7. Skrbništvo	19
8. Uzdržavanje	22
8.1. Uzdržavanje bračnog druga	22
8.2. Uzdržavanje djeteta	23
9. Imovinski odnosi	24
9.1. Kratki pregled povijesnog uređenja imovinskih odnosa	24
9.2. Bračna stečevina i bračni ugovor.....	26
10. Zaključak	29
11. Literatura	30

Izjava o izvornosti

Ja, Helena Kordić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Helena Kordić, v.r.

Sažetak

Ideja ovog rada je istaknuti kompleksnost načela ravnopravnosti i njegovu rasprostranjenost u obiteljskom pravu. Navodeći brojne međunarodne ugovore koje je Hrvatska implementirala u svoje zakonodavstvo te domaće propise koji uređuju sve obiteljskopravne institute, prezentirat će se postojeći pravni okvir i položaj načela ravnopravnosti u njemu. Kroz sudsku praksu, prikazat će se učinkovitost odnosno neučinkovitost tih propisa. Ravnopravnost je često korišteni termin koji je zajamčen mnogim dokumentima, ali njegova dosljedna primjena je ključ uspjeha. Iako jest jedno od stožernih načela kako obiteljskog prava, tako i života općenito, još uvijek postoje situacije u kojima je provođenje ravnopravnosti otežano ili onemogućeno.

1. Uvod

U suvremenom dobu, svi smo ravnopravni i svatko ima autonomiju u donošenju odluka kojima kroji svoj život, dakako pridržavajući se pravnog okvira kojeg je postavio zakonodavac. „Ravnopravnost muškaraca i žena mora biti osigurana u svim područjima, uključujući zapošljavanje, posao i plaću.”¹ Premisa za učinkovit pravni poredak je svakako ravnopravnost svih dionika društva, muškaraca i žena, starijih ljudi kao i onih mlađih. Upravo je ideja ovog rada prikazati je li i kako obiteljsko pravo ostalo ukorak sa zahtjevima koje nameće današnji, multikulturalni svijet i višestoljetna borba za ravnopravnost spolova. Intencija rada je napraviti pregled obiteljskopравnih instituta te se bazirati na tome kako se načelo ravnopravnosti manifestiralo u svakome od njih. Osim o spomenutom načelu koje je svakako u fokusu rada, bit će govora i o ostalim načelima obiteljskog prava koja se isprepleću u svim institutima. Tendencija rada je opservirati razvoj načela te ga postaviti u povijesni-pravni kontekst. U konačnici, nastojat će se odgonetnuti je li i kako je normirano načelo ravnopravnosti, te dati odgovor na pitanje hoće li i kako oživotvorenje načela u praksi pratiti uređenje u hrvatskom pravu.

¹Direktiva 2006/54/EC Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije, dostupno na - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0054>, pristupljeno – 17.6.2023.

2. Načela obiteljskog prava

Obiteljsko pravo kao jedna od temeljnih grana prava počiva na nizu pravnih načela. Načela obiteljskog prava homogeniziraju različite pravne sustave u jedan suvremeni i civiliziran sustav te se njima ističu društvene vrijednosti koje imaju značenje javnog poretka.²

Kombinacijom materijalno-pravnih i procesno-pravnih načela zastupljenih u obiteljskom pravu nastoji se osigurati „ravnopravnost žena i muškaraca, solidarnost i uzajamno poštovanje i pomaganje članova obitelji, prvenstvena zaštita dobrobiti i prava djeteta, prvenstveno pravo roditelja da žive s djetetom i skrbe o njemu te dužnost tijela da im pružaju pomoć, razmjerna i najblaža intervencija u obiteljski život, skrbnička zaštita, sporazumno rješavanje obiteljskih odnosa te žurnost u rješavanju obiteljskopравnih stvari u vezi s djetetom.“³

U Ustavu Republike Hrvatske⁴ navedene su odredbe koje su značajne za stvaranje pravnog okvira općenito, pa tako i obiteljskog prava, a kojima je zajamčeno poštovanje prava čovjeka, načelo ravnopravnosti, zaštita obitelji, zaštita majčinstva, djece, mladeži i promicanja prava na dostojanstvo, posebne državne skrbi za maloljetnike bez odgovarajuće roditeljske skrbi te su uređeni odnosi između roditelja i djece.⁵

Hijerarhijski gledano, nakon Ustava koji je najviši pravni akt, u hrvatskom je zakonodavstvu bitnu ulogu imalo i pristupanje međunarodnim organizacijama te ratifikacija međunarodnih ugovora. Dakako, značajan utjecaj na obiteljskopравne standarde te društvene vrijednosti općenito, imale su Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948.)⁶, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.)⁷, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije među ženama (1979.)⁸ te njezin kasniji Protokol (2001.)⁹ U obiteljskopравnim načelima manifestiraju se krucijalne vrijednosti obiteljskopравnih odnosa. Počevši s brakom kao jednim

² Hrabar Dubravka.; Načela hrvatskog obiteljskog prava i njihovo zakonsko uobličjenje, Zbornik vo čest na Mile Hadži Vasilev, Pravni fakultet Justinijan Prvi, Skopje, 2004, str. 79.-80.

³ Hrabar, D., Hlača, N., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., Majstorović, I., Čulo Margaletić, A., Šimović, I., Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2021., str. 34.

⁴ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

⁵ Hrabar, D, *op. cit.* (bilj. 2), str. 84.-85.

⁶ Opća deklaracija o ljudskim pravima, Narodne novine br. 120/2009

⁷ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima Narodne novine, Međunarodni ugovori br. 12/93

⁸ Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije među ženama, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93

⁹ Fakultativni protokol uz Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije među ženama, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 3/01 i 14/03

od fundamentalnih instituta obiteljskog prava, samim Obiteljskim zakonom¹⁰ regulirano je da je brak odnos samo jedne žene i jednog muškarca. Navedeno je svakako u skladu s mišljenjem koje je uvriježeno u hrvatskom društvu da je brak odnosno obitelj stup društva, a nužno je da je isti temeljen na monogamnosti.

Poseban naglasak stavljen je na načelo monogamnosti i samom činjenicom da će dvobračnost biti kazneno djelo.¹¹ Osim tradicionalnog braka, pojavljuju se i novi oblici zajednica kao što je istospolna zajednica. Zakonodavac je odnos između istospolnih partnera prvo uredio Zakonom o istospolnim zajednicama 2003. godine,¹² a 2014. godine Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola koji je i danas na snazi.¹³ Čl. 11. Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola ističe da je istovremeno postojanje braka prepreka za sklapanje životnog partnerstva. Za funkcionalni partnerski i obiteljski odnos elementarno je da je temeljen na odnosu solidarnosti, uzajamnom poštovanju i pomaganju članova obitelji.¹⁴ Kao što samo načelo i govori, podrazumijeva se da su odnosi nekonfliktni te da počivaju na toleranciji, razumijevanju. Obveza uzajamnog pomaganja odnosi se na sve članove obitelji, na roditelje i djecu. U navedenom načelu reflektira se i načelo ravnopravnosti tako što obveza uzajamnog poštovanja jednako vrijedi za oba bračna druga, ne dovodeći ih u podređen položaj.¹⁵

Prava i dobrobit djece kao najranjivije skupine također su zaštićena u Obiteljskom zakonu. Hrvatska je potpisivanjem Konvencije o pravima djeteta isprofilirala svoj sustav prava djece.¹⁶ Dobrobit djeteta prihvaćen je pravni standard koji je zastupljen u brojnim obiteljskopравnim institutima kao što je uzdržavanje djeteta, obvezno savjetovanje prije razvoda braka, posvojenje, skrbništvo.¹⁷ Vođen standardom dobrobiti djeteta je i Hrvatski zavod za socijalni rad koji u svojem djelovanju vodi računa o zaštiti djece, pozivajući majku da imenuje oca svojeg izvanbračnog djeteta,¹⁸ daje svoje mišljenje s kojim roditeljem dijete treba stanovati i sl.

¹⁰ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20, čl. 12., Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-3941/2015 i dr., Narodne novine br. 49/2023

¹¹ Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, čl. 206.

¹² Zakon o istospolnim zajednicama, Narodne novine, br. 116/2003

¹³ Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, Narodne novine, br. 92/14, 98/19

¹⁴ Hrabar, D, *op. cit.* (bilj. 2), str. 93.

¹⁵ *Ibid.*, str. 95.

¹⁶ *Ibid.*, str. 91.

¹⁷ *Ibid.*, str. 92.

¹⁸ *Ibid.*

Konvencija o pravima djeteta u čl. 18. navodi sljedeće: „Države stranke učinit će sve što je u njihovoj moći u primjeni načela zajedničke roditeljske odgovornosti za odgoj i razvoj djeteta. Roditelji ili zakonski skrbnici snose najveću odgovornost za odgoj i razvoj djeteta. Države stranke pružit će odgovarajuću pomoć roditeljima i zakonskim skrbnicima kako bi oni mogli ispuniti svoju dužnost prema djetetu, te jačati ustanove i službe za dječju zaštitu i skrb.”¹⁹ Navedenim je izraženo načelo prvenstvenog prava roditelja da stanuju s djetetom i o njemu skrbe te dužnost tijela da im pružaju pomoć. Najbolji interes djeteta polazna je točka svake odluke koja se donosi, a koja je povezana s djecom i njihovom dobrobiti. Ujednačena odnosno razmjerna roditeljska skrb uvelike ovisi o spomenutom pravnom standardu i zato čl. 105., st. 1. ObZ-a određuje da „jedan roditelj samostalno ostvaruje roditeljsku skrb potpuno, djelomice ili u odnosu na odlučivanje o određenom bitnom pitanju u vezi s djetetom uz istodobno ograničavanje drugog roditelja na ostvarivanje roditeljske skrbi u tom dijelu samo na temelju sudske odluke u skladu s djetetovom dobrobiti.“ Dakle, država svojim zakonodavstvom stvara pravni okvir djelovanja, no državna tijela ne smiju suviše zadirati u obiteljski život. Potrebno je osigurati balans između intervencije države i slobode građana. Svako uplitanje u privatni život mora biti razmjerno potrebi za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.²⁰ Postupanje tijela u obiteljskopравnim predmetima treba biti promptno kako bi se zaštitila prava stranaka i trećih. Načelo žurnosti procesnopravno je načelo obiteljskog prava,²¹ koje je neophodno u gotovo svim obiteljskopравnim postupcima, a pogotovo onima u koje su involvirana djeca što uređuje i članak 10. ObZ-a.²²

Tijela države imat će ključnu ulogu i u institutima obiteljske medijacije gdje se jasno izražava želja države da stranke sporazumno urede obiteljskopравne odnose ili da se iste riješi izvansudski.²³ Temeljno načelo je i načelo skrbničke zaštite kojim se reguliraju obiteljskopравni odnosi maloljetnih osoba bez roditeljske skrbi, punoljetnih osoba koje nisu sposobne brinuti se same za sebe i osoba koje ne mogu štiti svoja prava i interese.²⁴ Dakako, srž je samog načela da nadomjesti nedostatak poslovne sposobnosti bilo kod punoljetnih osoba bilo kod djece.²⁵

¹⁹ Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 15/ 1990, Narodne novine – Međunarodni ugovori 12/93

²⁰ Ustav Republike Hrvatske, čl. 16., st. 2.

²¹ Hrabar, D. *et. al.*, *op. cit.*, (bilj. 3.), str. 37.

²² Čl. 10., ObZ “U svim postupcima u obiteljsko-pravnim stvarima u vezi s djetetom nadležna tijela moraju postupati žurno uz istodobnu zaštitu djetetove dobrobiti.”

²³ Hrabar, D. *et. al.*, *op. cit.*, (bilj. 3.), str. 36.

²⁴ Hrabar, D. *op. cit.* (bilj. 2), str. 97.

²⁵ Hrabar, D. *et. al.*, *op. cit.*, (bilj. 3), str. 36.

Također, načelo skrbičke zaštite u korelaciji je i čl. 35. Ustava²⁶ kojim se željelo zaštititi dostojanstvo, čast i ugled djece te osoba s duševnim smetnjama koje nisu u mogućnosti zaštititi same sebe. Rad će biti usredotočen na načelo ravnopravnosti koje je stožerno načelo obiteljskog prava i na to kako se prilijeva na sve obiteljskopravne institute.

2.1. Posebno o načelu ravnopravnosti

Načelo ravnopravnosti žene i muškarca podrazumijeva jednaka prava za ženu i muškarca u svim odnosima u obitelji i u vezi s obitelji.²⁷ Evolucijom društva stvara se i povoljniji položaj žena. Nedvojbeno, tome su doprionijeli pomaci u liberalnom smjeru za vrijeme i nakon Francuske revolucije, sufražetski pokreti te suvremeni #MeToo pokret za borbu protiv rodnog nasilja i diskriminacije žena.

Obiteljsko pravo jedna je od prvih grana prava koja je istaknula da je bitno normirati ravnopravnost žena i muškaraca, a načelo ravnopravnosti izričito se navodi u čl. 3. st. 1. ObZ-a.²⁸ Navedena zakonska regulacija zasigurno je korak u pozitivnom smjeru, no uzimajući u obzir složenost problema, potrebni su napori cjelokupnog društva da bi se zakonska odredba vjerodostojno mogla i primijeniti. Ravnopravnost žena i muškarca inkorporirana je u hrvatsko zakonodavstvo, što je vidljivo i u samoj činjenici da se uvijek na prvom mjestu navodi žena, a zatim muškarac.²⁹

Sveprisutno načelo ravnopravnosti značajnu ulogu ima u obiteljskopравnim institutima, u bračnom pravu, roditeljskoj skrbi, posvojenju, skrbištvu, pretpostavkama za uzdržavanje, uređenju bračne stečevine koju dijele na jednake dijelove, itd. Unatoč tomu što načelo ravnopravnosti doprinosi stvaranju funkcionalnog društva, ono se ne može uvijek primijeniti.

Primjerice, u Zakonu o izmjenama i dopunama ObZ-a³⁰ iz 2004. godine bilo je onemogućeno da oba bračna druga podnesu tužbu za razvod braka za vrijeme trudnoće žene ili dok njihovo dijete ne navrši godinu dana čime se onemogućava ženu da zaštiti sebe i svoje nerođeno dijete od nasilnog supruga.³¹ Intencija je zakonodavca bila ravnopravnost žene i

²⁶ Čl. 35. Ustav RH: "Svakom se jamči štovanje i pravna zaštita njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti."

²⁷ Hrabar, D. *et. al.*, *op. cit.*, (bilj. 3.), str. 34.

²⁸ Čl. 3., st. 1, ObZ: "Žena i muškarac imaju međusobno jednaka prava i dužnosti u svim obiteljsko-pravnim odnosima, a posebno u odnosu na roditeljsku skrb."

²⁹ Hrabar, D, *op. cit.* (bilj. 2), str. 90.

³⁰ Zakon o izmjenama i dopunama Obiteljsog zakona, Narodne novine br. 17/2004

³¹ Hrabar, D, *op. cit.* (bilj. 2), str. 89.

muškarca, ali spomenuta odredba dovela je upravo do suprotnog jer je u ovom konkretnom slučaju, žena dovedena u znatno nepovoljniji položaj. Ravnopravnost žene i muškarca ne treba doživljavati kao ideal od kojeg se ne smije odstupiti, nego kao pravni standard kojem je cilj zaštititi kako ženu tako i muškarca. Eklatantan primjer ravnopravnosti žene i muškarca vidljiv je i u izboru prezimena prilikom sklapanja braka i zadržavanju istog u slučaju prestanka braka.³²

Načelo ravnopravnosti zastupljeno je i u Zakon o ravnopravnosti spolova,³³ koji u čl. 5. navodi da „žene i muškarci trebaju biti ravnopravni i jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života, imati jednak status, jednaku mogućnost ostvarivanja prava, kao i korist od ostvarenih rezultata.“ Suzbijanje rodno uvjetovanog nasilja, rušenje rodni stereotipa, ukidanje rodni razlika na tržištu rada samo su neki od ključni ciljeva Strategije za rodnu ravnopravnost 2020.-2025. godine Europske unije koja želi promijeniti strukturnu neravnopravnost žena i muškaraca.³⁴ Hrvatski pravni okvir prilagođava se te prati međunarodne i europske trendove, a jedan od njih je i ratifikacija Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji,³⁵ tzv. Istanbulske konvencija koja je u prvi plan stavila zaštitu žena od nasilja u obitelji. No, Istanbulska konvencija je bila razlog brojnih prijevora u hrvatskoj javnosti. Naime, rodna ideologija i njezino nametanje u obrazovnim programima, potencijalan zahtjev za promjenom ustavne definicije braka,³⁶ uloga koju ima GREVIO (stručna skupina koja je pratila provođenje Konvencije), a kojem su se pripisivale supranacionalne ovlasti³⁷ neka su od pitanja koja su zabrinjavala društvo, a za koja se smatralo da vode distanciranju od tradicije i obiteljskih vrijednosti. Posebne polemike izazvao je čl. 3. Konvencije u kojem se navodi da je rod društveno određena uloga i da nije uvjetovan spolom. Unatoč navedenom, Istanbulska konvencija u Hrvatskoj je stupila na snagu 1.10.2018. godine. Također, zabranu diskriminacije prema spolu i nasilja prema partneru normirao je i zakonodavac u čl. 3. st. 2. ObZ-a.

Nadalje, prema statističkim podacima koje je u Izvještaju za 2022. godinu iznijela Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, a koji pokazuju da je u Hrvatskoj prošle godine

³² *Ibid.*, str. 90.

³³ Zakon o ravnopravnosti spolova, Narodne novine br. 82/2008

³⁴ Europska komisija: Unija ravnopravnosti: Strategija za rodnu ravnopravnost 2020.–2025, ropa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152 – pristupljeno – 9.5.2023.

³⁵ Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, Narodne novine–Međunarodni ugovori, br. 03/18.

³⁶ VladaRH: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti/2018/03%20o%20o%20C5%BEujak/28%20o%20C5%BEujka/Istambulska/index.htm> - pristupljeno – 17.6.2023.

³⁷ Željko D., Procjena prvih deset godina Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu Zagreb, 2021, str. 389.

ubijeno 13 žena, a njih 6 je ubijeno od strane bračnih i izvanbračnih drugova, sadašnjih i bivših intimnih partnera.³⁸ Stope femicide su u porastu, a alarmantan je i podatak da je u 2022. godini počinjeno 7.051 kaznenih djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama što je porast od 9,2% u odnosu na 2021. godinu.³⁹ Očigledno je da represija jest prijeko potrebna, ali nije dovoljna već je potrebno uspostaviti učinkovit te interdisciplinarni sustav kojem će primarni cilj biti prevencija, edukacija te uklanjanje uzroka nasilja nad ženama.⁴⁰ Načelo ravnopravnosti sveprisutno je u obiteljskom pravu, a u sljedećim poglavljima analizirat će se njegov utjecaj u obiteljskopравnim institutima.

3. Bračno pravo

3.1. Kratke napomene o povijesti bračnog prava

„Bračno pravo je skup pravnih pravila kojima se uređuju pitanja u vezi s brakom.“⁴¹ Brak je kroz povijest prepoznat kao jedan od najstarijih instituta koji je duboko ukorijenjen u društvu. Multikulturalnost braka i njegova rasprostranjenost u svim državama svijeta, razlog su što ne postoji univerzalna definicija braka.⁴² U hrvatskoj pravnoj povijesti osjeti se utjecaj kanonskog, ali i srednjovjekovnog prava. Očit primjer toga je i Dubrovački statut koji je gotovo poistovjetio ženu s objektom koji je u vlasništvu roditelja odnosno braće.⁴³ Oprečno je shvaćanje u Istri, gdje postoji brak na istarski način koji gotovo izjednačava ženu i muškarca tako što su „ujedinjavali svu svoju imovinu, a po smrti jednog od bračnog drugova preživjeli je bračni drug mogao preuzeti svoju imovinu ili pak ostati kod načela zajednice dobara i preuzeti polovinu sve imovine.“⁴⁴ Radi se o avangardnom uređenju koje je posve odstupilo od tadašnjih shvaćanja te jedan je od prvih pokušaja izjednačavanja partnera koji je zaživio tek stoljećima poslije.

³⁸ Izvješčaj o radu za 2022. godinu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova – dostupno na: https://www.prs.hr/application/uploads/Izvje%C5%A1%C4%87e_o_radu_PRS_u_2022_sa%C5%BEet.pdf str. 15 – pristupljeno - 9.5.2023.

³⁹ *Ibid.*, str. 14.-15.

⁴⁰ *Ibid.*, str. 15.

⁴¹ Hrabar, D. *et. al.*, *op. cit.*, (bilj. 3), str. 39.

⁴² *Ibid.*, str. 41.

⁴³ Željko, D. Obiteljskopравni položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014. godine. časopis Pravnik, str. 26.

⁴⁴ Čepulo, D: Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012, str. 106.

Svakako, značajan je utjecaj austrijskog prava odnosno Općeg građanskog zakonika. Temeljen na iznimno tradicionalnom i patrijarhalnom pogledu na odnos žene i muža OGZ, u potpuno podređeni položaj stavlja ženu određujući da je muž ženin zastupnik i ima upravljačka prava nad njezinom imovinom.⁴⁵ Jugoslavenski Osnovni zakon o braku⁴⁶ polako se odmiče od tradicionalnog pogleda na odnos žene i muža. Prava i obveze bračnih drugova su izjednačene, a naglasak se stavlja upravo na načelo ravnopravnosti koje je zajamčeno Ustavom.⁴⁷ Korak dalje ide Zakon o braku i porodičnim odnosima⁴⁸ iz doba SFRJ koji izričito navodi da su žene i muškarci ravnopravni i dužni se međusobno pomagati.⁴⁹ Gotovo da bi se mogla povući paralela s današnjim načelima obiteljskog prava koja ukazuju na važnost istog.

Očigledno je da kroz povijest odnosi u braku žene i muškaraca nisu uvijek bili ravnopravni jer je žena imala zadatak da brine o kući i rađa djecu⁵⁰ što zasigurno nije u skladu sa suvremenim poimanjima ljudskih prava te su bile potrebne korjenite promjene. Promjene su se provodile polako, ali sigurno, odmičući se od stereotipa koji su pratili žene smatrajući ih nedovoljno kompetentnima na privatnom i poslovnom planu. Za obiteljskoppravne odnose iznimno je bitna Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije nad ženama koja u čl. 16. navodi da: „Žene imaju jednako pravo na sklapanje braka, uključujući slobodan izbor bračnih supružnika uz pun pristanak, jednaka prava i odgovornosti za vrijeme trajanja braka i pri njegovu razvodu, jednaka roditeljska prava, jednaka prava i obveze u skrbništvu, posvojenju i sl.”

Definicija braka bila je i predmet polemika, što dokazuju i recentni događaji koji su rezultirali referendumom 2013. godine. Iako je tadašnji ObZ u čl. 5.⁵¹ definirao brak kao zajednicu žene i muškarca, ideja referenduma bila je da se i u Ustav uvrsti odredba prema kojoj bi brak bio heteroseksualna zajednica.⁵² „Jeste li za to da se u Ustav Republike Hrvatske unese odredba po kojoj je brak životna zajednica žene i muškarca?“ referendumsko je pitanje o kojem su se izjasnilo 34,90% ukupnog broja birača, od čega se njih 65,87% složilo s postavljenim

⁴⁵ Željko, D., *op. cit.*, (bilj. 43), str. 29.

⁴⁶ Osnovni zakon o braku, "Službeni list FNRJ" br. 29-182/46

⁴⁷ Željko, D., *op. cit.*, (bilj. 43), str. 35.

⁴⁸ Zakon o braku i porodičnim odnosima, Narodne novine, 1985., čl. 31.

⁴⁹ Željko D., *op. cit.*, (bilj. 43) str. 40.

⁵⁰ Prokop, A., Ravnopravnost žene, brak i porodica: po Ustavu Federativne Narodne Republike, Zagreb, Antifašistička fronta žena Hrvatske, 1946. Vjesnik, str. 36.

⁵¹ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20

⁵² Priopćenje Ustavnog suda Republike Hrvatske o narodnom ustavotvornom referendumu o definiciji braka broj: SuS-1/2013 od 14. studenoga 2013.

pitanjem, dok je njih 33,51% glasalo protiv.⁵³ Dakle, većina građana koja je izašla na referendum je odlučila da Ustav treba sadržavati odredbu o braku kao isključivo heteroseksualnoj zajednici, a čl. 62. Ustava posljedica je referenduma i izraz volje građana koji sada uređuje brak kao životnu zajednicu žene i muškarca. Načela ravnopravnosti zakonodavac se dotaknuo i u čl. 31., st. 1. ObZ-a kojim se bezrezervno izjednačava bračne drugove u svim aspektima braka.

3.2. Sklapanje braka

Sklapanje braka često prethodi osnivanju obitelji. Opća deklaracija UN-a navodi u čl. 16. da je brak temeljno pravo svakog pojedinca. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u čl. 12. navodi: „muškarci i žene u dobi za sklapanje braka imaju pravo stupiti u brak i osnovati obitelj“,⁵⁴ a slično uređuje i čl. 9. Povelje o temeljnim pravima Europske unije.⁵⁵ Na hrvatskoj razini propisane su i određene pretpostavke koje moraju postojati da bi brak imao pravni učinak. Različitost spolova osoba koje sklapaju brak, sudjelovanje ovlaštene osoba te suglasna izjava nevjeste i ženika su pretpostavke koje moraju postojati da bi brak imao pravni učinak.⁵⁶ Samom činjenicom da se je potreban izričit pristanak obje stranke koji ne može biti zamijenjen izjavom zakonskog zastupnika,⁵⁷ u ravnopravan položaj stavljaju se obje stranke.

Često je u prošlosti bio slučaj da je ženin pristanak bio nadomješten pristankom njezinog oca ili gotovo nepotreban. Odredbe ObZ navode minimum koji mora postojati da bi se ostvario pravni učinak braka,⁵⁸ što je razumljivo jer se brakom mijenja obiteljskopравни status stranaka. Sklapanjem braka stječu se prava, ali i dužnosti. Načelo ravnopravnosti jasno se manifestira u osobnim i imovinskim pravima bračnih drugova.⁵⁹ Počevši s moralnim karakteristikama braka kao što su vjernost i uzajamno pomaganje, očekuje se od oba bračna druga razumijevanje i poštovanje mišljenja i svjetonazora onog drugog.⁶⁰ Iako je nekada jedina uloga žena bila da

⁵³https://www.izbori.hr/arhivaizbora/data/referendum/2013/izabrani/i_81_000_0000.pdfhttps://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/referendum/2013/izabrani/i_81_000_0000.pdf - pristupljeno - 7.5.2023.

⁵⁴ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, (Narodne novine - Međunarodni ugovori br. 18/97., 6/99. - proć. tekst, 8/99 - ispr., 14/02., 1/06. i 13/17.)

⁵⁵ Povelja o temeljnim pravima Europske unije, (2016/C 202/02), čl. 9.: „Pravo na stupanje u brak i pravo na osnivanje obitelji jamče se u skladu s nacionalnim zakonima koji uređuju ostvarivanje tih prava.“

⁵⁶ Hrabar D., Korac Graovac A., Obiteljsko pravo i matičarstvo, Narodne novine, Zagreb, 2019., str. 42.

⁵⁷ *Ibid.*, str. 44.

⁵⁸ *Ibid.*, str. 42.

⁵⁹ *Ibid.*, str. 53.

⁶⁰ *Ibid.*, str. 54.

brine o kućanstvu, ali ne i da njima upravlja,⁶¹ danas oba bračna druga imaju u skladu s okolnostima pravo birati što će ili hoće li uopće raditi⁶² što je iznimno bitno za ženu koja ima ambicije osim obiteljski ostvariti se i karijerno. Povelja o temeljnim pravima Europske unije u čl. 15. navodi da svi “imaju pravo na rad i na obavljanje slobodno izabranog zanimanja.”⁶³ Obitelj i karijera mogu i trebaju biti kompatibilni, a to je moguće uz ravnopravan odnos između partnera u svim obiteljskim i bračnim dužnostima.

Brak je odnos temeljen na konsenzusu, što je vidljivo i prilikom izbora prezimena. Za prijašnja razdoblja karakteristično je da je žena bila ta koja je uzimala muževljevo prezime i išla u njegovo prebivalište,⁶⁴ danas nevjesta i ženik odabiru prezime koje će imati kao bračni drugovi kao i zajedničko mjesto stanovanja.⁶⁵ Brak više nije samo odnos koji se nužno temelji na rađanju i odgajanju djece što je bila primarna uloga žene i braka općenito, već danas ima sve izraženija društvena i ekonomska obilježja, a na partnerima je da zajednički odluče žele li uopće imati djecu i kako ih odgajati.⁶⁶

Za vrijeme trajanja bračne zajednice stvara se i bračna stečevina koja je suvlasništvo oba druga bez obzira tko je i koliko privredio,⁶⁷ čime se pokazuje da se doprinos u braku jednako vrednuje neovisno o tome radi li se o materijalnom doprinosu ili skrbi za obitelj i kućanstvo. Bračne drugove navedeno ne sprječava da sklope bračni ugovor kojim potpuno slobodno i sporazumno mogu urediti imovinske odnose u braku⁶⁸ kako smatraju da je za njih najpogodnije. Prava spomenuta u tekstu su zapravo *leges imperfecta* jer su bez adekvatne sankcije osim potencijalnog prestanka braka,⁶⁹ što ponovno ovisi o volji oba ili jednog od bračnih drugova.

3.3. Prestanak braka

Svatko upravlja svojim društvenim životom i slobodan je odabrati suglasnog partnera, a izbor je isključivo na pojedincu da postupi u skladu sa svojom voljom. Ni jedan od bračnih

⁶¹ Prokop A., *op. cit.*, (bilj. 50), str. 21.

⁶² Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20, čl. 33.

⁶³ Povelja o temeljnim pravima Europske Unije, Službeni list Europske unije, (2016/C 202/02), čl. 15.

⁶⁴ Prokop A., *op. cit.*, (bilj. 50), str. 22.

⁶⁵ Hrabar D., Korać Graovac A., *op. cit.*, (bilj. 55), str. 54.

⁶⁶ Alinčić, M., Medicinski pomognuta oplodnja i obiteljskopравни sukobi interesa, u: Hrabar, D., (ur.), Hrestomatija hrvatskog obiteljskog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010, str. 268.

⁶⁷ Hrabar D., Korać Graovac A., *op. cit.*, (bilj. 56), str. 56.

⁶⁸ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20, čl. 45.

⁶⁹ Žganec-Brajša, L., Usporedba osobnih prava i dužnosti bračnih drugova i svrha ženidbe u hrvatskom Obiteljskom zakonu i Zakoniku kanonskog prava, časopis Pravnika, Zagreb, 2016. str. 153.

drugova nije primoran ostati u braku ukoliko je bračni odnos nefunkcionalan. Iako je brak trajan odnos,⁷⁰ nije neraskidiv. Bračni drugovi mogu u svakom trenutku trajanja braka tražiti prestanak.⁷¹ Oba bračna druga mogu tražiti poništaj braka ako su prilikom sklapanja braka postojale bračne smetnje.⁷² Bračna smetnja bila bi i maloljetnost jednog bračnog druga, čime je naglašeno da žena i muškarac prilikom ulaska u brak moraju biti na jednakoj emocionalnoj i razvojnoj razini.⁷³ Nažalost, prema podacima UNICEF-a,⁷⁴ jedna od pet žena u svijetu koje ulaze u brak je maloljetna. Svakako je zastrašujuć podatak da se gotovo 650 milijuna trenutno živih žena udalo za vrijeme djetinjstva, a Indija uvjerljivo prednjači s 216.65 milijuna žena koje su u brak stupile kao djevojčice. Osim Indije, ovakvi brakovi se još uvijek prakticiraju i u Bangladešu, Kini, Indoneziji, Brazilu, Pakistanu, a cilj je u potpunosti iskorijeniti brakove s maloljetnicima do 2030. godine. Brak može prestati i razvodom. Stranke podnose prijedlog za sporazumni razvod braka te se u tom slučaju neće voditi parnični postupak. Također, ako između bračnih drugova ne postoji suglasnost koja je potrebna da bi se pokrenuo postupak za sporazumni prestanak braka, svaki od njih može podnijeti sudu tužbu za razvod braka.

Načelo ravnopravnosti je zastupljeno prilikom sklapanja i prestanka braka, no neće uvijek imati pravo prvenstva. Dakle, postoje određena odstupanja prilikom razvoda braka kada muž ne može podnijeti tužbu za razvod braka za vrijeme ženine trudnoće i sve dok njihovo zajedničko dijete ne navrší godinu dana života.⁷⁵ Muž se ovime dovodi u nezavidan položaj i zapravo je u datom periodu lišen prava na razvod. Intencija je zaštita žene koja je iznimno ranjiva u trudnoći i nakon poroda. Puno žena suoči se i s postporođajnom depresijom, koja destruktivno djeluje na ženu, dijete, ali i njezinu okolinu. Želi se minimizirati stres kojem je žena izložena i omogućiti što bezbrižniji oporavak. No, muža se ne može spriječiti da prekine životnu zajednicu i napusti zajednički dom.⁷⁶

Zanimljiva je činjenica da u istom razdoblju oba bračna druga mogu podnijeti prijedlog za sporazumni razvod i da sama majka ima pravo podnijeti tužbu za razvod braka⁷⁷ čime načelo majčinstva dobiva pravo prvenstva nad načelom ravnopravnosti. Iako se odstupa od

⁷⁰ *Ibid.*, str. 158.

⁷¹ Erent-Sunko, Z., Pravni položaj žene kroz povijest i suvremeno europsko obiteljsko pravo, Pravni fakultet u Zagrebu, 2004, str. 126.

⁷² Hrabar D., Korać Graovac A., *op. cit.*, (bilj. 56), str. 58.

⁷³ Erent-Sunko, Z., *op. cit.*, (bilj. 71), str. 61.

⁷⁴ UNICEF: "Is an end to child marriage within reach?" – dostupno na: <https://www.unicef.org/protection/child-marriage>, pristupljeno – 8.5.2023.

⁷⁵ Hrabar D., Korać Graovac A., *op. cit.*, (bilj. 56), str. 59.

⁷⁶ Korać A., Obiteljsko-pravna zaštita žena u RH, u Juras, B. (ur.), Položaj žena u Republici Hrvatskoj, Zagreb, 2000, str. 44.

⁷⁷ Hrabar D., Korać Graovac A., *op. cit.*, (bilj. 56), str. 59.

ravnopravnosti žene i muškarca, intencija je zaštita majki i djece što je i zajamčeno u čl. 63. Ustava: „Država štiti materinstvo, djecu i mladež te stvara socijalne, kulturne, odgojne, materijalne i druge uvjete kojima se promiče ostvarivanje prava na dostojan život.“ Iz navedenog je vidljivo da je ravnopravnost pravni standard, ali da zakonodavac nije u potpunosti dosljedan jer su iznimke ponekad nužne. Volji svakog bračnog druga ostavljeno je i žele li zadržati prezime koje su imali kao bračni drugovi i nakon prestanka braka ili će isto promijeniti.⁷⁸

Također, Povelja o temeljnim pravima Europske Unije⁷⁹ u čl. 23. st.1. zajamčuje ravnopravnost žena i muškaraca u svim područjima, a izrijeком se navodi ravnopravnost u zapošljavanju, radu i plaći. Iznimno je bitno što Povelja u čl. 23., st. 2. navodi da „načelo ravnopravnosti ne sprječava zadržavanje ili usvajanje mjera kojima se predviđaju posebne pogodnosti u korist nedovoljno zastupljenog spola” kojim se dopušta uvođenje odredbi u zakone ili statute firmi kojim bi se osigurao ravnopravniji položaj žena odnosno muškaraca.

Dakako, osim u obiteljskom pravu, hrvatski zakonodavac vođen je idejom pozitivne diskriminacije i željom za većim uključivanjem te boljim položajem žena i u drugim granama prava, a primjer tomu je radno pravo. Tako je u čl. 71. st. 1. Zakona o radu izričito navedeno da žena koja je „trudna ili za vrijeme roditeljskog, posvojiteljskog, očinskog dopusta ili dopusta koji je po sadržaju i načinu korištenja istovjetan pravu na očinski dopust, rada s polovicom punog radnog vremena, rada s polovicom punog radnog vremena radi pojačane njege djeteta, dopusta trudne radnice, dopusta radnice koja je rodila ili radnice koja doji dijete te dopusta ili rada s polovicom punog radnog vremena radi skrbi i njege djeteta s težim smetnjama u razvoju, odnosno u roku od 15 dana od prestanka trudnoće, omogućit će joj se rad na poslovima koji ne ugrožavaju njezin život i život djeteta.“⁸⁰ Zakonodavac ovim štiti ženu od poslodavca, ali upitno je koliko je takva zaštita učinkovita. Naime, zakonski okvir jest dobar, no njegova primjena u praksi mogla bi biti nepovoljna za ženu. Regulativa koja je propisana Zakonom o radu uzrokuje kod poslodavaca averziju pri zapošljavanju žena jer vođeni dugoročnim interesima firme mogu težiti zapošljavanju muškaraca kako bi izbjegli potencijalne „zaplete“ u budućnosti.

⁷⁸ Hrabar, D. *et. al.*, *op. cit.*, (bilj. 3), str. 98.

⁷⁹ Povelja o temeljnim pravima Europske Unije, (2016/C 202/02)

⁸⁰ Zakon o radu, Narodne novine br. 93/14, 127/17, 98/19, 151/22

4. Podrijetlo djeteta

Dijete podrijetlo stječe od majke i oca. Dijete ima pravo na saznanje svojeg podrijetla, a isto je izrijekom propisano u čl. 7. Konvencije o pravima djeteta koji navodi da dijete odmah nakon rođenja mora biti upisano u matičnu knjigu te da ima pravo na ime, na državljanstvo, pravo da zna za svoje roditelje i uživa njihovu skrb. Ovakva odredba nije novost već je slično bilo propisano u Zakonu o braku i porodičnim odnosima iz 1978. godine koji je po prvi put na nedvojbena način uređivao da rođenjem djeteta nastaje roditeljsko pravo.⁸¹

4.1. Utvrđivanje majčinstva i očinstva

Mater semper certa est. Pravilo koje nije ostavljalo sumnju u djetetovo podrijetlo barem kada govorimo o podrijetlu koje stječe od majke, razvojem biomedicinskih znanosti postaje podložno iznimkama. Žena koja je rodila dijete ne mora nužno biti i njegova biološka majka. Surogat majčinstvo moderan je i sve popularniji način stjecanja majčinstva. Dok su ugovori o surogat majčinstvu u Hrvatskoj ništavi, u Kanadi i Grčkoj altruističko surogat majčinstvo je legalno, a u Gruziji i Ukrajini je dopušteno i komercijalno surogat majčinstvo.⁸² Različiti su razlozi koji nagnaju parove da se odluče na ovakav način stjecanja potomstva, to su često medicinski razlozi, ali i zbog današnjeg iznimno ubrzanog načina života i činjenice da žene ne žele pauzirati svoju karijeru, parovi se odlučuju i na alternativne načine stjecanja potomstva kao što je ovaj.

Zanimljiv slučaj dogodio se 2013. godine kad je japanski bračni par Yamada putem surogat majke dobio kćer koja se rodila u Indiji.⁸³ Biološka majka djeteta je nepoznata, a biološki otac je Ikufumi Yamada. Par se razveo prije rođenja djeteta te je bivša supruga odbila bilo kakav kontakt s djetetom. Otac djeteta se našao u iznimno nepovoljnoj situaciji zato što prema indijskom zakonu muškarac ne može samostalno posvojiti dijete te u rodni list djeteta mora biti upisana majka. Također, dijete nije moglo steći ni japansko državljanstvo jer prema

⁸¹ Hrabar, D., Razvoj instituta roditeljske skrbi u hrvatskoj obiteljskopravnoj povijesti, u Rešetar, B. (ur.), Pravna zaštita prava na (zajedničku) roditeljsku skrb, Pravni fakultet Osijek, 2012, str. 25.

⁸² <https://globalsurrogacy.baby/surrogacy-countries/> - pristupljeno – 8.5.2023.

⁸³ <https://www.geneticsandsociety.org/biopolitical-times/complications-surrogacy-case-baby-manji> - pristupljeno - 19.4.2023.

japanskom zakonu državljanstvo se stječe preko majke, koja je u ovoj situaciji bila nepoznata. Iako su roditelji u teoriji ravnopravni, evidentno je da u praksi to nije uvijek tako.

U maternitetskim sporovima sudskom se presudom utvrđuje majčinstvo žene. Radi se o djeci koja su rođena izvan zdravstvene ustanove, djeci koja su rođena za vrijeme prirodnih katastrofa (potres) te odvojena od majke ili o djeci koje je roditelj ostavila.⁸⁴

*Pater est, quem nuptiae demonstrant*⁸⁵ oboriva je presumpcija bračnog očinstva. Tegobno bi bilo kada bi muž morao svaki put dokazivati svoje očinstvo, a presumpcijom se štiti i bračni status djeteta.⁸⁶ Bitno je da je dijete rođeno za vrijeme trajanja braka ili u roku od 300 dana od dana prestanka braka.⁸⁷ Iako je presumpcija najjednostavniji način za utvrđivanje očinstva to naravno neće biti moguće ako je dijete rođeno izvan braka. Priznanjem očinstva nadomješta se nemogućnost utvrđivanja očinstva presumpcijom bračnog očinstva. Očinstvo se priznaje jednostranim i neopozivim pravnim aktom.⁸⁸ Naposljetku, očinstvo se može utvrditi i sudskom presudom.

Priznanje majčinstva je institut koji ObZ iz 2015. godine više ne predviđa. Time se u nepovoljniji položaj stavlja majku djeteta u odnosu na oca djeteta. Priznanje majčinstva osiguravalo je djetetu da lakše sazna svoje podrijetlo, a akt priznanja mora imati određene pretpostavke kojima se osigurava pravna sigurnost.⁸⁹ Izjava je bila pravno relevantna i neopoziva.⁹⁰ Institut je na jednostavan način omogućavao djeci da saznaju podrijetlo koje stječu od majke, a njegovim ukidanjem nisu polučeni pozitivni učinci.⁹¹ No, valjalo bi spomenuti da je položaj majke za nijansu bolji od položaja oca, majka prilikom upisa djeteta u matičnu knjigu rođenih, ne mora navesti ime oca ako to ne želi. Otac djeteta koji želi sudjelovati u djetetovoj skrbi morao bi dokazivati svoje očinstvo ukoliko je majka odbila navesti njegovo ime.

⁸⁴ Hrabar D., Korać Graovac A., *op. cit.*, (bilj. 56), str. 66.

⁸⁵ Horvat M., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet u Zagrebu, 2008, str. 145.

⁸⁶ Đurđević, J., *Pravo djeteta na saznanje vlastitog podrijetla*, časopis Paragraf, Osijek, 2020., str. 82.

⁸⁷ *Obiteljski zakon*, Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20, čl. 61.

⁸⁸ Đurđević J., *op. cit.* (bilj. 86), str. 84.

⁸⁹ Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2007, str. 134.

⁹⁰ *Ibid.*, str. 136.

⁹¹ *Ibid.*

4.2. Oспорavanje majčinstva i očinstva

Podaci u javnim ispravama su potpuni i točni⁹² te bi zato bilo iznimno tegobno kada se podaci navedeni u matici rođenih ne bi mogli izmijeniti iako bi bili netočni. Institut osporavanja majčinstva i očinstva omogućava uspostavljanje ispravnog pravnog stanja, premda se zbog povjerenja u pravni poredak, majčinstvo i očinstvo utvrđeno sudskom odlukom ne može osporavati.⁹³ Prema čl. 79. st. 2. ObZ-a tužbu radi osporavanje očinstva utvrđenog priznanjem mogu podnijeti dijete, muškarac koji je upisan u maticu rođenih kao otac djeteta ili muškarac koji sebe smatra ocem djeteta ako istodobno traži da se utvrdi njegovo očinstvo. Zakonodavac stavlja u različit položaj bračno i izvanbračno očinstvo jer muškarac koji sebe smatra ocem djeteta može osporavati samo izvanbračno očinstvo.

5. Roditeljska skrb

Čl. 64. Ustava RH uređuje: „roditelji su dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te imaju pravo na slobodu da samostalno odlučuju o odgoju djece.“ Terminom roditelji obuhvaćena su oba roditelja, majka i otac, žena i muškarac. Konvencija o pravima djeteta kao međunarodni dokument kojim se priznaju prava djece diljem svijeta, uređuje u čl. 3. st. 2. da su „države stranke dužne svojim zakonodavstvom i upravnim mjerama osigurati djeci zaštitu i skrb, a u obzir se uzimaju dužnosti i prava roditelja.“ Sličnu terminologiju koristi i Protokol br. 1 Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda navodeći u čl. 2.: “U obavljanju svojih funkcija povezanih s odgojem i poučavanjem država će poštovati pravo roditelja da osiguraju odgoj i poučavanje u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.“⁹⁴

⁹² Zakon o državnim maticama, Narodne novine br. br. 96/93., 76/13. i 98/19., čl. 2.

⁹³ Hrabar D., Korać Graovac A., *op. cit.*, (bilj. 56), str. 79.

⁹⁴ Majstorović, I., Harmonizacija i unifikacija europskoga obiteljskog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009, str. 46.

Tradicionalno uređenje postojalo je u OGZ-u koji je isticao *patriu potestas*, a majka bi imala prava na djecu samo ako je otac tjerao djecu na nemoralna i nedopuštena djela.⁹⁵ U vrijeme FNRJ uveden je Osnovni zakon o odnosima roditelja i djece koji između ostalog eksplicitno navodi ravnopravnost oca i majke glede ostvarivanja roditeljskog prava.⁹⁶ Nadalje, Zakon o braku i porodičnim odnosima navodi da zajedništvo i ravnopravnost roditelja u ostvarivanju roditeljskih prava iako odgoj mora biti u skladu s političkim zahtjevima.⁹⁷ Prema ObZ-u roditeljska skrb obuhvaća odgovornost, prava i dužnosti oba roditelja prema djeci.⁹⁸ Roditeljska skrb sveobuhvatan je pojam koji obuhvaća djetetov odgoj, zdravlje, obrazovanje, stanovanje, pravno zastupanje, upravljanje imovinom.⁹⁹ ObZ u čl. 119. regulira pravo roditelja i djece na ostvarivanje osobnih odnosa. Pravo ostvarivati kontakt s djecom imaju roditelji neovisno o roditeljskoj skrbi, a onaj roditelj koji stanuje s djetetom dužan je osigurati ostvarivanje kontakata tj. ne smije djelovati na način koji bi onemogućio ili ugrozio ostvarivanje istih. Roditeljima navedeno može biti uskraćeno odlukom suda jer ju donosi u najboljem interesu djeteta. Destruktivni odnos između roditelja ne smije se odraziti na odnos djeteta i onog roditelja koji s djetetom ne stanuje, roditelji su ravnopravni u svim segmentima djetetova života i mora im se omogućiti jednakopravno sudjelovanje u skrbi za dijete.

Ratifikacijom Konvencije o pravima djeteta Hrvatska se obvezala da će učiniti sve što može da bi se primjenjivalo načelo zajedničke roditeljske skrbi, što je i eksplicitno navedeno u čl. 18. Konvencije. Ključna riječ je „zajednički“, oba roditelja, u istoj mjeri, s jednakom odgovornosti. Roditelji su u ostvarivanju roditeljske skrbi ravnopravni, a moraju se voditi najboljim interesom djeteta,¹⁰⁰ što znači da mišljenje jednog roditelja može prevagnuti u odnosu na mišljenje drugog ako bi to bilo bolje za dijete, recimo odabir škole koje će dijete pohađati, zdravstvene zaštite i sl.¹⁰¹

Načelo ravnopravnosti ustuknulo je pred najboljim interesom djeteta kao pravnim standardom. Evidentan primjer navedenog je i čl. 108. st. 4. ObZ-a prema kojem jedan roditelj može samostalno donijeti odluku ako se radi o neodgodivoj medicinskoj intervenciji.¹⁰² No,

⁹⁵ Hrabar D., *op. cit.* (bilj. 81) str. 17.

⁹⁶ *Ibid.*, str. 19.

⁹⁷ *Ibid.*, str. 23.

⁹⁸ *Ibid.*, str. 26.

⁹⁹ Korać Graovac, A., Zajednička roditeljska skrb u praksi Europskog suda za ljudska prava – slučaj Zaunegger v. Germany, u Rešetar, B., (ur.) Pravna zaštita prava na (zajedničku) roditeljsku skrb, Pravni fakultet Osijek, 2012., str. 72.

¹⁰⁰ Korać Graovac, A., Od zajedničkog do samostalnog ostvarivanja roditeljske skrbi i natrag – kako zaštititi prava djece i roditelja, Godišnjak Akademije pravnih znanosti, Zagreb, 2017, str. 54.

¹⁰¹ Hrabar, D. *et. al.*, *op. cit.*, (bilj. 3), str. 185.

¹⁰² Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20

važno je naglasiti da suglasnost roditelja nije uvijek potrebna jer Zakon o zaštiti prava pacijenata¹⁰³ štiti sve pacijente, pa tako i djecu te je u čl. 18. st. 2. navedeno da: „će se pacijent podvrći dijagnostičkom, odnosno terapijskom postupku samo u slučaju kada bi zbog nepoduzimanja postupka bio neposredno ugrožen njegov život ili bi mu prijetila ozbiljna i neposredna opasnost od težeg oštećenja njegovoga zdravlja. Postupak se može provoditi bez pristanka zakonskog zastupnika, odnosno skrbnika pacijenta samo dok traje navedena opasnost.” ObZ u čl. 110. propisuje da se samostalnost roditelja koja je propisana u spomenutom članku 108. ObZ-a odnosi na izvanredne situacije, no samostalnost roditelja osim u takvim situacijama postoji i prilikom donošenja odluka u svakodnevnim, uobičajenim, učestalim situacijama (čl. 110., st. 1.). Iznimno je bitno da roditelji međusobno uvažavaju samostalnost koja pripada drugom roditelju prilikom donošenja takvih odluka i da ne ugrožavaju autoritet onog drugog. Volja roditelja iako jest bitna, prevagu će u donošenju odluka ipak imati interesi djeteta.

Idealno je da roditeljsku skrb ostvaruju oba roditelja, no prestankom braka roditelja, oni su dužni dogovoriti se oko plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, odnosno sporazumjeti se “o načinu ostvarivanja zajedničke roditeljske skrbi u okolnostima u kojima roditelji djeteta trajno ne žive u obiteljskoj zajednici.”¹⁰⁴ Zakonodavac želi potaknuti roditelje da postignu sporazum oko daljnje skrbi i brige za zajedničko dijete. Konfliktni odnosi između roditelja neće biti prepreka ravnopravnoj roditeljskoj skrbi ukoliko je ona u najboljem interesu djeteta. Obiteljska medijacija i obvezno savjetovanje koji prethode prestanku braka omogućavaju bračnim drugovima koji imaju zajedničku djecu, ali ne i plan o zajedničkoj skrbi da se usuglase oko toga s kime će dijete živjeti, oko alimentacijskih troškova i kontakata s djecom.¹⁰⁵ Neminovno je da iako su ravnopravni, ponekad će pravo jednog roditelja na roditeljsku skrb biti ograničeno pravom onog drugog.¹⁰⁶

U današnjem društvu postoji „kriza očinstva“.¹⁰⁷ Brojni su razlozi koji su tome doprinijeli, ali emancipacija žena i njihovo osamostaljivanje, u ekonomskom i emocionalnom smislu zasigurno su pri vrhu. Vrlo često se već sama neplodnost partnera doživljava kao

¹⁰³ Zakon o zaštiti prava pacijenata, Narodne novine br. 169/2004

¹⁰⁴ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20, čl. 106. st. 1.

¹⁰⁵ Štifter, A., Razlozi razvoda braka kao odrednice sporazuma o roditeljskoj skrbi, Ljetopis socijalnog rada, Zagreb, 2016, str. 279.

¹⁰⁶ Korać Graovac A., *op. cit.*, (bilj. 99), str. 5.

¹⁰⁷ Berdica, J., Očevi i djeca: socio-etnički ogled, u Rešetar, B. (ur.), Pravna zaštita prava na (zajedničku) roditeljsku skrb, Pravni fakultet Osijek, 2012, str. 33.

neuspjeh žene zato što je majčinstvo dio identiteta dok je očinstvo želja, ali ne i nužda.¹⁰⁸ Možda zato i ne čudi činjenica da mali broj djece nakon prestanka braka živi s ocem. Učestala praksa u kojoj većina odgoja i skrbi za dijete ostane na majci, ipak dovodi žene u nepovoljni položaj koji od njih zahtijeva puno bolju organizaciju svakodnevnog i dugoročnog života.¹⁰⁹ Uloga oca pomalo je i marginalizirana u odnosu na ulogu majke, a iznimno je bitna, što pokazuju i istraživanja prema kojima djeca čiji je otac angažiran u njihovu odgoju pokazuju manje problema u ponašanju, teže boljem obrazovanju, imaju veće ambicije.¹¹⁰ Sličnom problematikom bavila su se i brojna druga istraživanja, koja ukazuju na nevjerojatno negativne trendove kod mladih koji odrastaju bez oca, a posebno zabrinjavajuć je i podatak da upravo ta djeca pokazuju više razine depresije i veće stope suicida.¹¹¹

6. Posvojenje

“Posvojenje je poseban oblik zbrinjavanja i zaštite djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi kojim se stvara trajni odnos roditelja i djece.”¹¹² Posvojenje je kao jedan od stožernih instituta obiteljskog prava kroz povijest bio podložan brojnim promjenama. Tako se posvojenje razvijalo od razdoblja rimskog prava, kroz OGZ, zatim jugoslavensko pravo do današnjeg uređenja koje je propisano ObZ-om. Prema adrogaciji, institutu rimskog prava, adrogirati se mogla samo osoba muškog spola. Karakteristična za razdoblje rimskog prava svakako je i *patria potestas*, a svi članovi obitelji pripadaju *pater familiasu* koji će u slučaju adrogacije sa svim članovima koji su mu podložni, pripasti pod vlast drugog *pater familiasa* i njegovu *patriu potestas*.¹¹³ Uloga žene bila je izjednačena s onom djece, a prilikom donošenja odluka bila je u potpunosti beznačajna.

Danas je cilj posvojenja osnivanje ili proširivanje obitelji te omogućavanje djeci dostojanstvenog života. Navedeno je zajamčeno mnogim međunarodnim ugovorima, kao što su Deklaracija o pravima djeteta i Opća deklaracija o ljudskim pravima.¹¹⁴ Institut počiva na

¹⁰⁸ *Ibid.*, str. 39.

¹⁰⁹ Korać Graovac A., *op. cit.*, (bilj. 76), str. 44.

¹¹⁰ Berdica, J., *op. cit.*, (bilj. 107) str. 44.

¹¹¹ Kruk E., M. S. W. Ph. D., Skrbništvo nad djetetom, pristup djetetu i roditeljska odgovornost, Sveučilište Britanske Kolumbije, 2008., str. 3.

¹¹² Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20

¹¹³ Hrabar, D. *et. al.*, *op. cit.*, (bilj. 3), str. 273.

¹¹⁴ *Ibid.*, str. 279.

latinskoj izreci *adoptio naturam imitator*, koja ima ideju da se nadomjesti nedostatak odgovarajuće roditeljske skrbi i adekvatne obitelji te su upravo zato propisane materijalne pretpostavke koje moraju biti zadovoljene da bi posvojenje bilo moguće. Kako bi posvojenje što vjerodostojnije oponašalo roditeljstvo, posvojitelj mora biti osoba od 21 godine i najmanje 18 godina starija od posvojenika, tu se radi o aktivnoj adoptivnoj sposobnosti. Valjalo bi spomenuti da prema sadašnjem ObZ-u ne postoji gornja dobna granica za posvojitelja, koja je postojala do ObZ-a iz 2008. godine. Kako bi imala pasivnu adoptivnu sposobnost, ključno je da je posvojenik osoba koja biološki i pravno postoji te je maloljetna, Postupak posvojenja je dugotrajan i kompliciran, a posvojitelji prema čl. 185. ObZ-a mogu biti bračni ili izvanbračni drugovi zajednički, jedan bračni ili izvanbračni drug ako je drugi bračni ili izvanbračni drug roditelj djeteta te osoba koja nije u braku ili izvanbračnoj zajednici. Kako bi posvojenje bilo moguće, nužno je da je ono u najboljem interesu djeteta što je i presudni trenutak u postupku posvojenja, a osim na najboljem interesu djeteta institut počiva i na “načelima nediskriminacije, prava na život i učešća djeteta.”¹¹⁵ Prema čl. 188. st. 1. ObZ-a, biološki roditelji djeteta su u ravnopravnom položaju jer se traži pristanak oba roditelja za posvojenje djeteta. Dakako, prema čl. 188., st. 5., pristanak neće biti obavezan u slučaju da je roditelj umro, nestao ili nepoznat te ako je lišen prava na roditeljsku skrb. Također, pristanak roditelja jest bitan, no dijete i njegov pristanak odnosno mišljenje stavlja se u prvi plan što je i uređeno u čl. 191. ObZ-a.¹¹⁶ Konvencija o pravima djeteta između ostalog, usmjerena je na pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje te će se u čl. 12. st. 1. Konvencije manifestirati upravo pravo djeteta da izrazi svoje stavove o stvarima koje je odnose na njega.

7. Skrbništvo

Ustav kao najviši pravni akt svima jamči pravo zaštite i upravo to se navodi u čl. 64.: „dužnost je svih da štite djecu i nemoćne osobe“, a isto je normirano i u mnogim međunarodnim ugovorima. Povelja o temeljnim pravima EU poštuje prava osoba s invaliditetom te potrebu za mjerama čiji je cilj osiguravanje njihove neovisnosti, društvene i profesionalne uključenosti te

¹¹⁵ *Ibid.*, str. 278.

¹¹⁶ Čl. 191. st. 1. ObZ: „Ako je dijete navršilo dvanaest godina života, za zasnivanje posvojenja potreban je njegov pristanak”

njihovo sudjelovanje u životu zajednice.¹¹⁷ Osim Povelje, pravima osoba s invaliditetom, posvećena je Konvencija o pravima osoba s invaliditetom koja u Preambuli navodi da “invaliditet nastaje kao rezultat međudjelovanja osoba s oštećenjima i prepreka koje proizlaze iz stajališta njihove okoline te iz prepreka koje postoje u okolišu, a koje onemogućuju njihovo puno i djelotvorno sudjelovanje u društvu na izjednačenoj osnovi s drugim ljudima.”¹¹⁸ Osim međunarodnih ugovora, skrbništvom se bavi i ObZ koji je u čl. 8.¹¹⁹ normirao načelo skrbničke zaštite kao jedno od temeljnih načela obiteljskog prava.

Retrospektivno gledano, institut skrbništva postupno se razvija, a svoje začetke imao je u rimskom pravu tj. u institutima tutorstva i kuratorstva. *Tutela impuberum* je tutorstvo nad nedoraslim muškarcima, dok je *tutela mulierum* tutorstvo nad ženama ako one nisu bile u braku kada se nalaze pod vlasti supruga odnosno pod vlasti oca.¹²⁰ Navedeno upućuje na inferioran položaj koji su žene imale u tom razdoblju, onemogućavajući ih u slobodnom donošenju odluka. Sama činjenica da će ženska djeca nakon smrti oca pripasti pod vlast tutora s očeve strane, a u većini slučajeva to će biti očev brat,¹²¹ govori u prilog tezi da su žene bile neravnopravne i podređene muškarcima. Također, žene su imale tutora neovisno o tome jesu li maloljetne ili punoljetne, no ipak ih se nije smatralo nekompetentnima upravljati imovinom i u obavljanju određenih poslova.¹²²

Okrenemo li se vremenu FNRJ, tada starateljstvo, bilo je uređeno Osnovnim zakonom o starateljstvu¹²³ prema kojem su osobe “koje su nesposobne da se staraju za svoju ličnost, prava i interese”¹²⁴ bile obuhvaćene ovim institutom. Slično uređenje nešto kasnije imao je i Zakon o braku i porodičnim odnosima koji je starateljstvo određivao maloljetnicima te osobama koje nisu sposobne ili se ne mogu same brinuti o svojim pravima i interesima.¹²⁵ Termin starateljstvo zamijenit će se terminom skrbništvo u ObZ-u iz 1998.,¹²⁶ izrijeком su navedena

¹¹⁷ Povelja o temeljnim pravima Europske unije, (2016/C 202/02), čl. 26.

¹¹⁸ Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 6/07 i 5/08

¹¹⁹ Čl. 5. ObZ navodi: “Skrbnička zaštita djeteta roditelja bez roditeljske skrbi, osobe s invaliditetom i osobe koja se iz drugih razloga nije sposobna brinuti sama o sebi, svojim pravima i interesima mora biti primjerena potrebi zaštite uz obvezu poštivanja temeljnih ljudskih prava, kao i prava djeteta te dobrobiti osobe pod skrbništvom.”

¹²⁰ Horvat M., *op. cit.* (bilj. 85.), str. 151.-153.

¹²¹ Škalic, A., Skrbništvo u rimskom pravu, časopis Paragraf, Osijek, 2019., str. 136.

¹²² Horvat, M., *op. cit.* (bilj. 85.), str. 152.-153.

¹²³ Osnovni zakon o starateljstvu, Službeni list SFRJ, br. 16/1965.

¹²⁴ Milas, I.: Obiteljsko pravo i socijalna skrb - međuovisnost u svjetlu razvoja instituta skrbništva za punoljetne osobe, Obiteljsko pravo i socijalna skrb, Zagreb, 2005. godina, str. 306.

¹²⁵ *Ibid.*, str. 309.

¹²⁶ Obiteljski zakon, Narodne novine br. 162/1998

oštećenja, psihičke bolesti, ovisnosti o opojnim sredstvima, senilnost (demencija) kao razlozi za lišenje poslovne sposobnosti odnosno imenovanje skrbnika.

U suvremenom dobu, institut skrbništva počiva na “načelima pravednosti, nužnosti, razmjernosti, individualizaciji mjera zaštite te općem načelu skrbničke zaštite.”¹²⁷ Skrbništvo se razlikuje ovisno o tome je li osoba maloljetna ili punoljetna. U idealnim uvjetima roditelji brinu o djetetu, no u slučaju da dijete nema roditeljsku skrb imenovat će se odgovorna osoba tj. skrbnik. “Skrbništvo za maloljetne osobe nadomješta nepostojeću roditeljsku skrb,”¹²⁸ a uloga skrbnika bit će sveobuhvatna, ona koja ulazi u imovinske i osobne odnose djeteta. No, odlučivanje skrbnika mora biti u skladu s najboljim interesom djeteta, a za odluke kao što su izbor i promjena škole ili zanimanja, odluke vezane uz djetetovo zdravlje i sl. potrebna je suglasnost centra za socijalnu skrb.¹²⁹ Punoljetnim osobama koje su lišene poslovne sposobnosti zbog duševnih smetnji ili drugih razloga u izvanparničnom postupku imenovati skrbnik.¹³⁰ Skrbnik će imati određene obveze kao što su poduzimanje mjera da se štíćenik osposobi i uključi u svakodnevni život i samostalan rad, razmatranje mišljenje i želja štíćenika prije poduzimanja određenih radnji i sl.¹³¹

Nadalje, sličnom tematikom bavila se i Europska komisija u sklopu DAPHNE Eustacea projekta¹³² kojim je naglašena potreba zaštite starijih od nasilja te se istaknuo trend rasta broja ljudi kojima je potrebna dugoročna skrb. Povelja u svojoj Preambuli izrijeком navodi da prava zajamčena Poveljom pripadaju svima, neovisno o spolu, dobi. Cilj Povelje je da svatko vodi dostojanstven život, a države su navedeno obvezne uvrstiti u svoje pravne akte. Povelja je posvećena brojnim pravima, a neka od njih su pravo na psihičko i fizičko zdravlje, slobodu i sigurnost, pravo na samoodređenje, pravo na privatnost, pravo na kvalitetnu brigu, pravo na informacije i savjete, pravo na palijativnu skrb i potporu, poštovanje i dostojanstvenu smrt.¹³³ Valjalo bi se dotaknuti upravo prava na zdravstvenu zaštitu koje je starijim osobama puno potrebnije te u većini slučajeva neophodno za svakodnevni život. Diljem svijeta, žene žive duže od muškaraca. Statistički podaci¹³⁴ koji potkrjepljuju ovu tezu su vrlo jasni, životni vijek žena duži je od onog muškaraca. Duži život jest pozitivna karakteristika, no tomu ne mora uvijek

¹²⁷ Hrabar, D. *et. al.*, *op. cit.*, (bilj. 3.), str. 368.

¹²⁸ *Ibid.*, str. 369.

¹²⁹ Hrabar D., Korać Graovac A., *op. cit.*, (bilj. 56), str. 145.

¹³⁰ *Ibid.*, str. 149.

¹³¹ *Ibid.*, str. 158.

¹³² https://www.age-platform.eu/sites/default/files/European%20Charter_EN.pdf, pristupljeno – 22.5.2023.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Eurostat: “Life expectancy higher for women in all EU regions” dostupno na - <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20221118-1>, pristupljeno – 18.6.2023.

biti tako. Upravo zbog dužeg života žene su u opasnosti od višestruke diskriminacije prema dobi, spolu i ekonomskim resursima te su u nepovoljnijem položajem jer su ovisnije o pomoći drugih te zahtijevaju dužu zdravstvenu zaštitu i skrb, odnosno kvaliteta života im je znatno reducirana. Uzroci tome nisu samo biološki, već i činjenica da su žene znatno posvećenije i sistematičnije u vođenju brige o svome zdravlju, dok su pušači češće muškarci što dodatno povećava rizike od razvijanja bolesti i smanjuje životni vijek.¹³⁵ Osim međunarodnih dokumenata, Ustav RH također se dotaknuo prava na dostojanstven život u čl. 35. kojim se svakome jamči pravo na obiteljski život, dostojanstvo, ugled i čast.

8. Uzdržavanje

8.1. Uzdržavanje bračnog druga

Stupanj razvoja nekog društva može se promatrati i kroz položaj žene, njezinu konkurentnost na tržištu rada i ekonomski doprinos obitelji te zajednici.¹³⁶ U patrijarhalnom uređenju žena nije bila ta koja je uzdržavala obitelj, ona koja je financijski doprinosila, već je ta uloga gotovo u cijelosti pripala muškarcu. OGZ je uređivao da je uzdržavanje žene muževljeva obveza te da je mora uzdržavati u skladu sa svojom imovinom.¹³⁷ Iskorjenjivanjem prevlasti muškaraca i uspostavljanjem ravnopravnosti spolova, rađa se i ideja o dužnosti uzajamnog uzdržavanja bračnih drugova. „Bračni drugovi dužni su jedan drugom biti vjerni, uzajamno se pomagati i uzdržavati, međusobno se poštovati te održavati skladne bračne i obiteljske odnose.“¹³⁸ Institut uzdržavanja uvelike počiva na načelu obiteljske solidarnosti, a sam zakon propisuje da se bračni drugovi moraju uzajamno uzdržavati i pomagati. Obveza uzdržavanja odnosi se na bračne drugove za vrijeme trajanje braka, ali i nakon prestanka braka. Na hrvatskoj je razini, ObZ propisao materijalne pretpostavke¹³⁹ koje moraju biti zadovoljene

¹³⁵ Hrvatski zavod za javno zdravstvo: Istraživanje o uporabi duhana u odrasloj populaciji Republike Hrvatske, 2015. dostupno na: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2016/02/Duhan_2015.pdf, pristupljeno – 18.6.2023.

¹³⁶ Željko D., *op. cit.*, (bilj. 43), str. 24.

¹³⁷ *Ibid.*, str. 29.

¹³⁸ Obiteljski zakon Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20, čl. 31. st. 2.

¹³⁹ Čl 295. “Bračni drug koji nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može ostvariti iz svoje imovine, a nije sposoban za rad ili se ne može zaposliti, ima pravo na uzdržavanje od svojeg bračnog druga ako ovaj za to ima dovoljno sredstava i mogućnosti”

za ostvarivanje prava na uzdržavanje, ali bračni drugovi mogu mirnim putem, suglasno i dogovorom, odnosno sporazumom o uzdržavanju riješiti pitanje uzdržavanja koje će nastati nakon razvoda braka tj. prestanka braka.¹⁴⁰

8.2. Uzdržavanje djeteta

Osim uzdržavanja bračnih drugova, kroz povijest se razvijao i institut uzdržavanja djece. Tako je OGZ uređivao uzdržavanje kao dužnost roditelja da „pristojno“ uzdržavaju i zajednički odgajaju svoju zakonitu djecu i brinu za njihov život i njihovo zdravlje.¹⁴¹ Iako je navedeno da je uzdržavanje zajedničko, primat je ipak pripadao ocu jer je on taj koji usađuje djeci “duhovne vrednote”,¹⁴² a uloga majke bila je minorna. Tek će nakon smrti oca djece, majka biti ta koja će morati uzdržavati djecu u skladu sa svojim mogućnostima, a bit će imenovana i za tutoricu djeci uz obveznog muškog sututora.¹⁴³

Okrenimo se trenutnom međunarodnom uređenju, tj. Konvenciji o pravima djeteta koja u svojoj Preambuli navodi da djeca imaju pravo na život, pravo na odgovarajući životni standard, pravo na prehranu, pravo na smještaj, pravo na zdravstvenu pomoć. Primarno je na roditeljima da svojoj djeci osiguraju odgovarajući životni standard kako bi se razvijala, odrastala, obrazovala u kvalitetnim životnim uvjetima. Iako je trenutno na snazi ObZ koji izrijeком nažalost, ne propisuje da je uzdržavanje djeteta sastavni dio roditeljske skrbi, u nekadašnjem ObZ-u iz 2003. je postojala odredba koja je eksplicitno uređivala da uzdržavanje djeteta jest dio roditeljske skrbi.¹⁴⁴ Oba roditelja trebaju uzdržavati zajedničko dijete, njihovo sudjelovanje nije ravnopravno već razmjerno njihovim mogućnostima,¹⁴⁵ ovdje je načelo ravnopravnosti korigirano načelom razmjernosti. Osim toga, uzdržavanje djeteta nije isključivo povezano s roditeljskom skrbi zato što će roditelji po određenim okolnostima nastaviti uzdržavati dijete i nakon prestanka iste što je navedeno u čl. 290. st. 1. ObZ-a.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Hrabar D., *et. al. op cit.* (bilj. 3), str. 423.

¹⁴¹ Željko D., *op. cit.*, (bilj. 43), str. 31.

¹⁴² *Ibid.*, str. 32.

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ Obiteljski zakon Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20, čl. 98. st. 2.

¹⁴⁵ *Ibid.*, čl. 282.

¹⁴⁶ Čl. 290. st. 1.: “Roditelji su dužni uzdržavati punoljetno dijete koje se školuje u srednjoj školi, odnosno polazi sveučilišni ili stručni studij u skladu s posebnim propisima, odnosno program za osnovno obrazovanje ili program srednjoškolskog obrazovanja odraslih te redovito i uredno ispunjava svoje obveze, a najdulje do navršene dvadeset šeste godine života djeteta.”

No. uzdržavanje se razlikuje ovisno o tome uzdržava li se maloljetno ili punoljetno dijete.¹⁴⁷ Uzdržavanje maloljetnog djeteta uređeno je čl. 288., st. 1. na način da su roditelji primarno dužni uzdržavati dijete, a radno sposoban roditelj ne može se osloboditi te dužnosti. Koliko je bitno da oba roditelja sudjeluju u uzdržavanju djeteta govori činjenica da će roditelji onog roditelja koji dijete ne uzdržava biti supsidijarno obvezni uzdržavati maloljetnog unuka. Kod uzdržavanja punoljetnog djeteta situacija je znatno ograničenija, a u čl. 290.¹⁴⁸ navedene su pretpostavke koje moraju biti zadovoljene da bi roditelji bili dužni uzdržavati dijete. Zanimljiv je čl. 305. st. 1. prema kojem će izvanbračni drugovi neovisno o trajanju izvanbračne zajednice biti dužni uzdržavati drugog partnera, u razdoblju od godine dana nakon rođenja zajedničkog djeteta, dakako ako taj partner tj. roditelj za dijete i skrbi. S obzirom na djetetovu dob i da se radi o periodu djetetova života kada mu je majka prijeko potrebna i gotovo nezamjenjiva, obvezu uzdržavanja u pravilu imat će otac djeteta, tj. muškarac. ObZ ide i korak dalje te će u st. 4. istog članka navesti da muškarac mora uzdržavati djetetovu majku za vrijeme trudnoće ako ona nema dovoljno sredstava za život.

9. Imovinski odnosi

9.1. Kratki pregled povijesnog uređenja imovinskih odnosa

U rimskom je pravu položaj žene ovisio o tome sklapa li se brak *sine manu* ili *cum manu*. U *cum manu* braku žena se nalazi pod tutorstvom, bez imovinskopravnih sposobnosti.¹⁴⁹ Ženina imovina bi prilikom ulaska u brak postala imovina njezina muža. Brak *sine manu* dovodi ženu u puno bolji položaj. Ona je u takvom braku mogla upravljati vlastitom imovinom jer je vrijedio koncept razlučenih dobara ili je ono što je imala prije braka pripadalo njezinoj obitelji.¹⁵⁰ Iako nije mogla tražiti uzdržavanje od muža, on je snosio sve troškove kućanstva.¹⁵¹ Već kod davanja miraza uočilo se da je žena u podređenom položaju zato što je muž dobio

¹⁴⁷Hrabar, D., et. al., *op. cit.*, (bilj. 3.), str. 411.

¹⁴⁸ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20

¹⁴⁹ Majstorović, I.: Bračni ugovor - novina hrvatskoga obiteljskog prava, Pravni fakultet u Zagrebu, 2005., str. 6.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Ibid.*, str. 7.

miraz u vlasništvo i njime je raspolagao kako je htio.¹⁵² Uviđanjem nepovoljne situacije u kojoj se žena nalazila uvedeno je da muž mora vratiti miraz u slučaju razvoda i prestanka braka iako to nije izričito bilo ugovoreno.¹⁵³ Zaista se radi o minimalnoj zaštiti žene i njezine imovine.

Na Kvarneru je u srednjem vijeku, otac ženi davao miraz i vrijedilo je načelo odvojene imovine bračnih drugova.¹⁵⁴ Muž koji je upravljao ženinom imovinom jamči za miraz i uzmirazje.¹⁵⁵ Nakon smrti muža ženi ostaje njegova imovina u kojoj može uživati dok se ne preuda.

U Novigradskom zborniku, očeva ostavina ne prelazi u potpuno vlasništvo kćeri već ona ima pravo uživanja.¹⁵⁶ Nakon smrti muža udovica nasljeđuje zajedno s djecom u visini koja pripada svakom djetetu, a udovica koja se preudala imala bi pravo na imovinu u visini koju su odredila braća pokojnika.¹⁵⁷

U Slavoniji imovinski odnosi su bili uređeni drugačije, ovisno o tome radi li se o gradskom ili izvangradskom pravu. Prema općem pravu samo su muškarci dijelili imovinu, a prema gradskom pravu i žene su dobivale imovinu, no to tek nakon smrti oca koji je za života zadržavao njihov dio imovine.¹⁵⁸ Žena će naslijediti svu imovinu u slučaju smrti muža, a ako imaju zajedničku djecu onda s njome nasljeđuje imovinu na jednake dijelove.¹⁵⁹

Prema OGZ-u žena je bila vlasnik imovine iako je muž njome upravljao.¹⁶⁰ Žena je upravljanje svojom imovinom mogla prepustiti prešutno što je kasnije mogla i opozvati, a ako je prepustila formalno onda je opoziv bio moguć samo iznimno. Mogli su uspostaviti zajednicu dobara, općenitu koja je obuhvaćala sadašnju i buduću imovinu te djelomičnu koja je obuhvaćala samo sadašnju imovinu.¹⁶¹

Prema Osnovnom zakonu o braku vrijedio je sustav razlučenih dobara u odnosu na posebnu imovinu bračnih drugova.¹⁶² Imovina koju je žena unijela u brak i dalje je bila njezina. Miraz nije normiran kao bračni institut. Zajedničkom imovinom bračni su drugovi upravljali zajedno i sporazumno. Nisu imali unaprijed određene udjele već su se oni određivali prema

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ *Ibid.*, str. 8.

¹⁵⁴ *Ibid.*, str. 18.

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ *Ibid.*, str. 23.

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ *Ibid.*, str. 27.

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ *Ibid.*, str. 31.

¹⁶¹ *Ibid.*, str. 40.

¹⁶² *Ibid.*, str. 134.

doprinosu svakog od njih. Bračni su drugovi mogli sklopiti i ugovore kao što su ugovor o raspolaganju zajedničkom imovinom, ugovor o diobi zajedničke imovine i sl., a zabranjeno im je bilo sklapanje ugovora koji su protivni zakonu.¹⁶³

Zakon o braku i porodičnim odnosima kreće se u smjeru financijskog osamostaljivanja bračnih drugova, naime predviđena je mogućnost bračnih drugova da podnesu tužbu kako si se utvrdio udio pojedinog druga u zajedničkoj imovini. Financijska samostalnost ključan je preduvjet za ravnopravnost žena u braku i životu općenito. Iako su mogli sklapati ugovore, ni jedan od njih nije bio sličan suvremenom bračnom ugovoru.

Kroz povijest iako daleko od ravnopravnosti žena i muškaraca, ipak su postojali instituti kojima se štitio položaj žene kao što su udovičko pravo, miraz, ženske četvrtine, djevojačka prava, zajedničke tekovine.¹⁶⁴ Zanimljivo je da je institut zajedničke imovine uveden tek početkom 20. stoljeća u SSSR-u, a udio svakog bračnog druga određivao se prema doprinosu.¹⁶⁵ Kao i u ostalim obiteljskopравnim institutima, suvremeno obiteljsko pravo polako se odmiče od tradicionalnih shvaćanja prema ravnopravnom i suvremenom uređenju imovinskih odnosa koji uvažava volju bračnih drugova i omogućava da ugovorom urede imovinske odnose drugačije od onog kako je predviđeno zakonom.¹⁶⁶

9.2. Bračna stečevina i bračni ugovor

Čl. 36. st. 1. ObZ-a navodi da je: „bračna stečevina imovina koju su bračni drugovi stekli radom za vrijeme trajanja bračne zajednice ili koja potječe iz te imovine.“ Bitan je animus, odnosno brak formalno može trajati i nakon prestanka bračne zajednice, ali ta imovina ne ulazi u bračnu stečevinu. Intencija je zakonodavca zaštititi imovinske interese oba bračna druga, u slučaju da jedan bračni drug ne želi nastaviti suživot, imovina koju je stekao nakon toga isključivo je njegova i onemogućava se drugog bračnog druga da se okoristi brakom koji iako formalno još traje, bračna zajednica je odavno prestala.¹⁶⁷ Imovina stečena radom je jedna od kategorija koja ulazi u bračnu stečevinu, a dijeli se na nekoliko potkategorija. Samostalan

¹⁶³ *Ibid.*, str. 138.-139.

¹⁶⁴ Aralica T., Bračna stečevina i drugi imovinski odnosi bračnih drugova u sudskoj praksi, Novi informator, Zagreb, 2016, str. 19.

¹⁶⁵ Erdelec, M., Imovinskopravni odnosi u braku, časopis Paragraf, Osijek, 2018., str. 14.

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ Ruggeri, L., Winkler, S., Neka pitanja o imovinskim odnosima bračnih drugova u hrvatskom i talijanskom obiteljskom pravu. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2019., str. 167.

rad je rad koji svaki bračni drug vrši pojedinačno, a zajednički rad je rad u zajedničkoj firmi, rad na zajedničkoj oranici. Neposrednim radom stvara se nova vrijednost (plaća), a posredni rad iako ne stvara novu vrijednost, ipak doprinosi boljitku bračne zajednice (briga za djecu, kućanstvo, spremanje, kuhanje).¹⁶⁸ Valjalo bi zaključiti da se rad jednako valorizira neovisno o tome radi li se o materijalnom ili nematerijalnom privređivanju. U isti položaj se stavlja bračnog druga koji obavlja kućanske poslove, što je najčešće žena i onog koji svakodnevno odlazi na posao i zarađuje plaću.

Nadalje, kada govorimo o autorskom pravu, ono je intelektualno vlasništvo i pripada autoru, no prihod koji je nastao njegovim izvođenjem i prodajom je bračna stečevina.¹⁶⁹ S jedne strane ideja ovakvog uređenja je tretiranje svakog bračnog druga kao individue, ali isto tako želi se valorizirati razumijevanje i odricanje koje je drugi bračni drug imao u tom kreativnom i intelektualnom procesu.¹⁷⁰ Naposljetku, dobitci od igara na sreću, također su dio bračne stečevine.¹⁷¹ Želi se bračne drugove staviti u ravnopravni položaj, u slučaju da je jedan kupio namirnice za zajedničko kućanstvo, a drugi uplatio igru na sreću putem koje je stekao profit, namirnice kao i taj stečeni profit ulaze u zajedničku stečevinu.¹⁷² Bračni drugovi iako jesu pojedinci, žive u bračnoj zajednici i dijele materijalne i nematerijalne uspjehe i neuspjehe.

Afirmacija načela ravnopravnosti žena i muškaraca očituje se u čl. 36. st. 3. prema kojem su bračni drugovi u jednakim dijelovima suvlasnici stečene imovine. Ravnopravnost i solidarnost koju bračni drugovi imaju u osobnim odnosima prelijeva se i u imovinske odnose što se u navedenom i manifestira te se neupitno izjednačavaju bračni drugovi. Također, povlačenjem paralele s čl. 39. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima¹⁷³ kojim se uređuje da svaki suvlasnik, u konkretnom slučaju bračni drug ima pravo sudjelovati u odlučivanju o svemu što se tiče stvari koja je u suvlasništvu. Oba bračna druga su ravnopravna u odlučivanju, a za poslove redovite uporabe presumira se postojanje suglasnosti oba bračna druga.¹⁷⁴ Nasuprot tomu su izvanredni poslovi na nekretninama i pokretninama koji zahtijevaju zajedničko poduzimanje posla ili pisanu suglasnost bračnog druga s ovjerenim potpisom od

¹⁶⁸ Hrabar, D. *et. al.*, *op. cit.*, (bilj. 3.), str. 458.

¹⁶⁹ *Ibid.*, str. 459.

¹⁷⁰ Antunović K. Imovinski odnosi bračnih drugova - nekretnina kao točka prijepora, Pravni fakultet Zagreb, diplomski rad, 2019., str. 10.

¹⁷¹ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20, čl. 36. st. 1.

¹⁷² Erdelec, M., Imovinskopravni odnosi u braku. Paragraf, Osijek, 2015., str. 19.

¹⁷³ Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima Narodne novine br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14

¹⁷⁴ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20, čl. 37. st. 1.

strane javnog bilježnika.¹⁷⁵ Ne bi se smjela dogoditi situacija da jedan bračni drug ne uzimajući u obzir volju drugog druga poduzima poslove na imovini koja je u suvlasništvu, a kojima se mijenja namjena, ovime se reflektira načelo ravnopravnosti bračnih drugova u imovinskim odnosima.

Načelo ravnopravnosti očituje se i u odredbi čl. 44. st. 1. ObZ-a prema kojoj oba bračna druga solidarno odgovaraju za obveze koje je preuzeo jedan od njih, radi namirenja tekućih obiteljskih i bračnih potreba. Bračni drugovi žive u bračnoj zajednici te su ravnopravni u pravima i obvezama koje ta zajednica nosi. Recimo da bračni par zajednički vodi poljoprivredno imanje, ako je jedan bračni drug uzeo zajam da bi kupio u kombajn koji služi svim ukućanima i njihovom kućanstvu te imanju, solidarno odgovaraju oba bračna druga, a upravo tako je odlučio i Vrhovni sud RH u presudi, Rev-1300/07-2.¹⁷⁶ Obveze koje preuzme jedan bračni drug za namirenje njegovih osobnih potreba, taj će bračni drug isključivo i samostalno odgovarati za iste.

Zakonodavac uređuje imovinske odnose u slučaju da bračni drugovi nisu sklopili ugovor kojim reguliraju imovinske odnose. Dakle, bračni ugovor je pravni posao kojim nevjesta i ženik uređuju imovinskopravne odnose,¹⁷⁷ imajući potpunu autonomiju da samostalno urede imovinskopravne odnose prema vlastitom nahođenju. Bračni ugovori relevantni su kako za bračne drugove tako i za treće osobe. Ne postoji striktno propisano kako se moraju urediti odnosi nakon prestanka bračne zajednice, već je prepušteno na volju bračnim drugovima dakako moraju se pridržavati normi obveznog prava.

Troškove koji su nastali za vrijeme trudnoće i poroda izvanbračnog djeteta namiruju otac i majka djeteta prema čl. 74. ObZ-a. Majka djeteta bila bi dovedena u nepovoljni položaj ako bi sve troškove morala snositi sama iako se radi o zajedničkom djetetu te su zato i žena i muškarac jednako odgovorni za sve nastale troškove u trudnoći i porodu. Majci djeteta bi na raspolaganju eventualno bila mogućnost da retroaktivno potražuje dio troškova koji otpada na oca nakon što bi se utvrdilo njegovo očinstvo. Dakako, situaciju bi bila znatno otežala i činjenica da su odnosi između roditelja djeteta toliko narušeni da se majka, primjerice odlučila na porod u privatnoj klinici iako je isto mogla obaviti i u državnoj bolnici, a sve kako bi mogla

¹⁷⁵ *Ibid.*, čl. 37. st. 2.

¹⁷⁶ Aralica T., *op. cit.* (bilj. 164), str. 108.

¹⁷⁷ Čulo, A., Šimović I., Registar bračnih ugovora kao doprinos sigurnosti u pravnom prometu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2009., str. 1033.

potraživati dio iznosa od oca djeteta iako je znala da on nema dovoljno financijskih sredstava za podmirenje takvih troškova.

10. Zaključak

Današnje pravno uređenje, produkt je brojnih povijesnih procesa koji su se događali na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Stvoren je konzistentan sustav pravnih načela na kojima među ostalim granama prava počiva i obiteljsko pravo. Imperativ je svakog pravnog poretka da omogući ravnopravnost svim članovima, ne dovodeći nikoga u inferioran položaj i omogućavajući svakome pravo na pravnu zaštitu. Pravni poredak mora biti transparentan i homogen, a zakonska regulativa tomu uvelike doprinosi. Iako potrebna, pretjerana zakonska regulacija može uzrokovati diskrepanciju u onome što je propisano u odnosu na ono što se u praksi zaista primjenjuje i provodi. Postoji dovoljan broj pravnih propisa kojima se jamči ravnopravnost žena i muškaraca, ali daljnjim razvojem društva, zasigurno će biti potrebna dodatna regulacija određenih područja koja konstantno napreduju, kako bi se osigurala ravnopravnost. U prilog tomu govori i činjenica da se na petogodišnjoj bazi izrađuje Strategija za rodnu ravnopravnost EU kojoj je cilj targetirati trenutne i buduće neravnopravnosti žena i muškaraca, a koje će kao posljedica globalnih mijena nastati u poslovnom i privatnom životu. Neravnopravnost jest sveobuhvatan problem, koji će biti gotovo nemoguće u potpunosti iskorijeniti, ali kontinuiranim naporima na pravnom i društvenom planom afirmativno će se utjecati na problem nejednakosti.

11. Literatura

Knjige i časopisi

1. Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2007.
2. Aralica T., *Bračna stečevina i drugi imovinski odnosi bračnih drugova u sudskoj praksi*, Novi informator, Zagreb, 2016.
3. Berdica, J., *Očevi i djeca: socio-etnički ogled*, u Rešetar, B. (ur.), *Pravna zaštita prava na (zajedničku) roditeljsku skrb*, Pravni fakultet Osijek, 2012. str. 31.-52.
4. Čepulo, D.: *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.
5. Čulo, A., Šimović I., *Registar bračnih ugovora kao doprinos sigurnosti u pravnom prometu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2009. str. 1029.-1068.
6. Đurđević, J., *Pravo djeteta na saznanje vlastitog podrijetla*, časopis Paragraf, Osijek, 2020., str. 75.-101.
7. Edward Kruk, M. S. W. Ph. D., *Skrbnništvo nad djetetom, pristup djetetu i roditeljska odgovornost*, Sveučilište Britanske Kolumbije, 2008.
8. Erdelec, M., *Imovinskopravni odnosi u braku*. časopis Paragraf, Osijek, 2018., str. 9.-35.
9. Erent-Sunko, Z., *Pravni položaj žene kroz povijest i suvremeno europsko obiteljsko pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004.
10. Horvat M., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet u Zagrebu, 2008,
11. Hrabar D., Korać Graovac A., *Obiteljsko pravo i matičarstvo*, Narodne novine, Zagreb, 2019.
12. Hrabar D., *Razvoj instituta roditeljske skrbi u hrvatskoj obiteljskopravnoj povijesti*, u Rešetar, B. (ur.), *Pravna zaštita prava na (zajedničku) roditeljsku skrb*, Pravni fakultet Osijek, 2012.
13. Hrabar Dubravka.; *Načela hrvatskog obiteljskog prava i njihovo zakonsko uobličjenje*, Zbornik vo čest na Mile Hadži Vasilev, Pravni fakultet Justinijan Prvi, Skopje; 2004, str. 79.-103.
14. Hrabar, D., Hlača, N., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., Majstorović, I., Čulo Margaletić, A., Šimović, I., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021.

15. Hrabar, Dubravka, (ur.) Hrestomatija hrvatskog obiteljskog prava, Pravni fakultet Zagreb, 2010.
16. Korać A., Obiteljsko-pravna zaštita žena u RH, u Juras, B. (ur.), Položaj žena u Republici Hrvatskoj, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2000., str. 43.-48.
17. Korać Graovac, A., Od zajedničkog do samostalnog ostvarivanja roditeljske skrbi i natrag – kako zaštititi prava djece i roditelja, Godišnjak Akademije pravnih znanosti, Zagreb, 2017, str. 51.-73.
18. Majstorović, I., Harmonizacija i unifikacija europskoga obiteljskog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009.
19. Majstorović, I.: Bračni ugovor - novina hrvatskoga obiteljskog prava, Pravni fakultet u Zagrebu, 2005.
20. Milas, I.: Obiteljsko pravo i socijalna skrb - međuovisnost u svjetlu razvoja instituta skrbništva za punoljetne osobe, Obiteljsko pravo i socijalna skrb, Zagreb, 2005, str. 301.-318.
21. Prokop, A., Ravnopravnost žene, brak i porodica: po Ustavu Federativne Narodne Republike, Zagreb, Antifašistička fronta žena Hrvatske, 1946. Vjesnik
22. Ruggeri, L., Winkler, S., Neka pitanja o imovinskim odnosima bračnih drugova u hrvatskom i talijanskom obiteljskom pravu. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2019., str. 167.-200.
23. Štifter, A., Razlozi razvoda braka kao odrednice sporazuma o roditeljskoj skrbi, Ljetopis socijalnog rada, Zagreb, 2016, str. 275.-297.
24. Željko D., Procjena prvih deset godina Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Zagreb, 2021, str. 381.-404.
25. Željko, D., Obiteljskopравни položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014. godine. časopis Pravnik, Zagreb, str. 23.-48.
26. Žganec-Brajša, L., Usporedba osobnih prava i dužnosti bračnih drugova i svrha ženidbe u hrvatskom Obiteljskom zakonu i Zakoniku kanonskog prava, časopis Pravnik, Zagreb, 2016., str. 153.-169.

Pravni izvori:

1. Fakultativni protokol uz Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije među ženama, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 3/01 i 14/03
2. Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 15/1990, Narodne novine – Međunarodni ugovori 12/93
3. Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije među ženama, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93
4. Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, Narodne novine– Međunarodni ugovori, br. 03/18.
5. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, (Narodne novine - Međunarodni ugovori br. 18/97., 6/99. - proć. tekst, 8/99 - ispr., 14/02., 1/06. i 13/17.)
6. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 6/07 i 5/08
7. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima Narodne novine, Međunarodni ugovori br. 12/93
8. Obiteljski zakon Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20
9. Opća deklaracija o ljudskim pravima, Narodne novine br. 120/2009
10. Zakon o istospolnim zajednicama, Narodne novine, br. 116/2003
11. Zakon o radu, Narodne novine br. 93/14, 127/17, 98/19, 151/22
12. Zakon o ravnopravnosti spolova, Narodne novine br. 82/2008
13. Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, Narodne novine, br. 92/14, 98/19
14. Zakon o braku i porodićnim odnosima, Narodne novine, 1985.,
15. Priopćenje Ustavnog suda Republike Hrvatske o narodnom ustavotvornom referendumu o definiciji braka broj: SuS-1/2013 od 14. studenoga 2013.
16. Zakon o izmjenama i dopunama Obiteljsog zakona, Narodne novine br. 17/2004
17. Osnovni zakon o braku, "Službeni list FNRJ" br. 29-182/46
18. Zakon o braku i porodićnim odnosima, Narodne novine, 1985
19. Zakon o državnim maticama, Narodne novine br. br. 96/93., 76/13. i 98/19
20. Zakon o zaštiti prava pacijenata, Narodne novine br. 169/2004

21. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima Narodne novine br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14
22. Povelja o temeljnim pravima Europske unije, (2016/C 202/02)
23. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
24. Kazneni zakon (Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22)

Mrežni izvori:

1. Hrvatski zavod za javno zdravstvo: Istraživanje o uporabi duhana u odrasloj populaciji Republike Hrvatske, 2015. dostupno na: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2016/02/Duhan_2015.pdf, pristupljeno – 18.6.2023.
2. <https://www.geneticsandsociety.org/biopolitical-times/complications-surrogacy-case-baby-manji> - 19.4.2023.
3. https://www.izbori.hr/arhivaizbora/data/referendum/2013/izabrani/i_81_000_000.pdfhttps://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/referendum/2013/izabrani/i_81_000_0000.pdf - 7.5.2023.
4. Izvještaj o radu za 2022. godinu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova – dostupno: https://www.prs.hr/application/uploads/Izvje%C5%A1%C4%87e_o_radu_PRS_u_2022_sa%C5%BEet.pdf str. 15 – pristupljeno - 9.5.2023.
5. UNICEF: “Is an end to child marriage within reach?” – dostupno: <https://www.unicef.org/protection/child-marriage>, pristupljeno – 8.5.2023.
6. Hrvatski zavod za javno zdravstvo: Istraživanje o uporabi duhana u odrasloj populaciji Republike Hrvatske, 2015. dostupno na: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2016/02/Duhan_2015.pdf, pristupljeno – 18.6.2023.
7. <https://globalsurrogacy.baby/surrogacy-countries/> - 8.5.2023.

Dokumenti Europske unije:

1. DAPHNE Eustacea – A European Strategy to Combat Elder Abuse

2. Direktiva 2006/54/EC Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije, dostupno: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0054>, pristupljeno – 17.6.2023.
3. Europska komisija: Unija ravnopravnosti: Strategija za rodnu ravnopravnost 2020.–2025, ropa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152
4. Eurostat: “How many single-parent households are there in the EU?” dostupno na: [//ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210601-2](https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210601-2) - pristupljeno – 19.6.2023
5. Eurostat: “Life expectancy higher for women in all EU regions” dostupno na: [//ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20221118-1](https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20221118-1), pristupljeno – 18.6.2023.

